

La totalitat de l'obra pictòrica del conjunt dels Dolors de la Basílica de Santa Maria de Mataró, s'ha atribuït tradicionalment a Antoni Viladomat, o al seu taller, tot i que no es coneix documentació contractual que ho acrediti.

Un treball, inèdit, de mitjan segle XIX, presentat tot seguit pel reconegut historiador mataroní Antoni Martí i Coll, indica, però, que les pintures del cambril –possiblement les del sostre de la Sala de Junes– són obra dels Juncosa, pintors actius a l'inici del segle XVIII.

UNES PINTURES DE LA CAPELLA DELS DOLORS ALIENES ALS PINZELLS DE VILADOMAT ?

No cal repetir el que ja se sap sobre Joan de Palau i Català (Mataró 1827-1854), que consta a bastament en l'estudi de les diverses generacions dels Palau¹. En el «Llibre de Família» de la casa Palau, referit a Joan de Palau, podem llegir que «fou jove molt laboriós, entregant-se a estudis arqueològics; va escriure vàries monografies que han servit per fixar amb més certitut la història de Mataró».

Una d'aquestes monografies és el manuscrit, començat l'any 1850, que l'autor titulà «Apuntes históricos acerca de la Ciudad de Mataró, seguidos de una noticia histórica y descriptiva de sus monumentos». És un treball incomplet, contingut en dues llibretes mig plenes, que tracta àmpliament de l'època romana i dels orígens de Mataró en relació amb Iluro i Betulo, amb la descripció molt detallada de troballes arqueològiques, que coincideix quasi literalment amb la de l'obra de l'escolapi Josep Rius, publicada després de la seva mort. Joan de Palau havia mort, però, abans que el pare Rius.

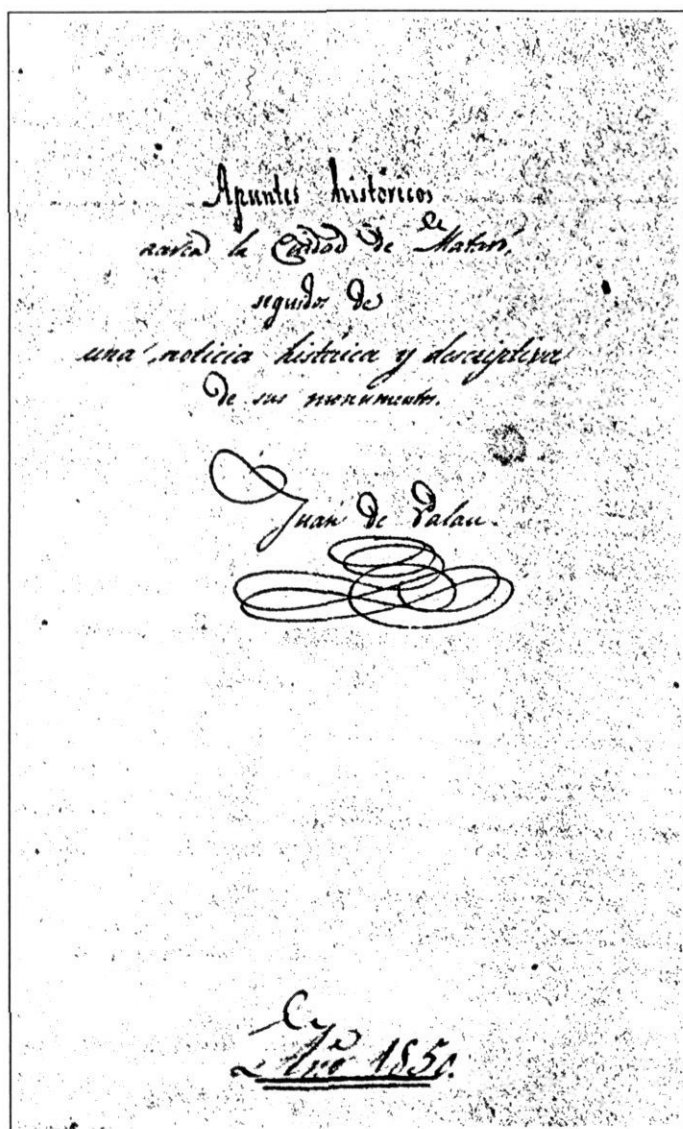
Els «Apuntes históricos», malgrat que amb menys detall, es refereixen també a fets i circumstàncies relacionats amb el Mataró d'èpoques posteriors als romans, fins a l'any 1854, moment de la mort de Joan de Palau per causa del còlera. Tot i que potser no es tracta de treballs exclu-

sivament personals, sinó que molt probablement són conseqüència d'una col·laboració amb el pare Rius, s'ha d'atribuir el degut elogi als estudis de Joan de Palau, ja que ens transmeten unes dades curioses i, fins i tot, desconegudes, quan la monografia no es limita a copiar o a tractar temes que consten en la publicació de l'escolapi.

Així, avui podem limitar les investigacions a aspectes o esdeveniments força originals referents a l'església de Santa Maria de Mataró, que espigolem de l'obra de Palau, les mesures de l'antic temple gòtic, detalls de la construcció de l'actual, dades sobre les pintures dels Dolors...

Joan de Palau, en referir-se a l'església antiga de Santa Maria, és a dir, a la iniciada el segle XV, i modificada o ampliada en els segles XVI i XVII, diu el següent: «La forma gòtica de la iglesia antigua, con tres naves, se ve aun marcada en la entrada de la actual. La principal tenía 162 palmos de longitud, 19 de latitud y 65 de altura y tenía su presbiterio y crucero. Las laterales tenían 86 palmos de longitud, 19 de latitud y 52 de elevación».

Cotejades aquestes mides sobre la planta actual de la basílica corresponen a un edifici que, per la seva amplada, cabria dins la nau actual, i d'una llargada que arribaria des de l'entrada fins

Encapçalament del manuscrit de Joan de Palau i Català.

a la línia de les capelles de Sant Isidre i del Carme. La monografia també indica les mides de l'església actual.²

Respecte a les obres de construcció del temple actual, iniciades l'any 1675, Joan de Palau explica que la nova església va ser «construida dejando intacta la anterior. Se edificó —segueix— conservando dentro intacta la primitiva, que se destruyó concluida aquella». En referir-se a la decoració del presbiteri, remarca que «tiene la bóveda pintada al temple y presenta los emblemas de los cuatro evangelistas con mucha propiedad y gusto».

Però els «Apuntes históricos» de Joan de Palau ens desconcerten quan, en la relació de dades sobre l'església de Santa Maria, en referir-se a la capella dels Dolors, trobem el següent paràgraf:

«La Capilla de la Virgen de los Dolores presenta una especie de galería de hermosas pinturas obra del benemérito y célebre pintor barcelonés Viladomat. Las que hay en el camaril son aún, tal vez, de mejor gusto y parecen ser obra de los Juncosas».

L'afirmació, feta aparentment amb fermesa i seguretat, que les pintures existents al cambril o sala de juntes —hem de suposar les del sostre— són alienes a la mà de Viladomat i que, a més, són millors que les d'aquest pintor, mereix una glossa i alguns comentaris ja que apareix força discrepant del que fins avui s'ha pressuposat.

Com que no coneixem cap mena de documentació que pugui resoldre el problema, resulta per ara difícil de tractar la qüestió amb el necessari rigor i, per tant, de donar una solució categòrica. Tanmateix, de moment, cal constatar que un mataroní del segle XIX, que podia estar ben informat, amb pretensions de fer història, desconfia, o més ben dit, refusa del tot la idea que Viladomat sigui l'autor de les pintures del sostre de la sala de juntes de la capella dels Dolors.

Nogensmenys, és curiós de constatar com una persona experta en matèria d'art i pintura, com era Marià Ribas, no s'estalvia de manifestar que les pintures de l'escala que dóna accés a la sala de Juntes tenen un caràcter molt diferent de les de la capella; i en referir-se als dos àngels drets, tocant de peus a terra, situats a cada costat de l'entrada de la sala, detalla que «destaquen per la seva concepció acadèmica, del tot dirigida al neoclàssic; i per la seva entonació a base de grisalles, contrasten enmig de la decoració general més colorista. Aquests dos àngels —afegeix— ens fan pensar en la intervenció d'una mà diferent de la del mestre». I quan Marià Ribas al·ludeix la sala de Juntes, mirant el sostre, manifesta: «Ens adonem que Viladomat aquí es transformà en un artista que no sembla pas d'aquest món, que s'extravia vers les fronteres celestials».³

Si Marià Ribas desconfia sobre que Viladomat sigui l'autor de totes les pintures de la capella dels Dolors i si entreveu un Viladomat que es transforma quan pinta el sostre de la sala de juntes, el jove historiador de l'any 1850 va més lluny del recel, per assegurar que les del cambril o sala de Juntes no són pas d'aquest artista; i, a més, considera que són millors, atrevint-se a aventurar que potser són de la mà d'un dels Juncosa.

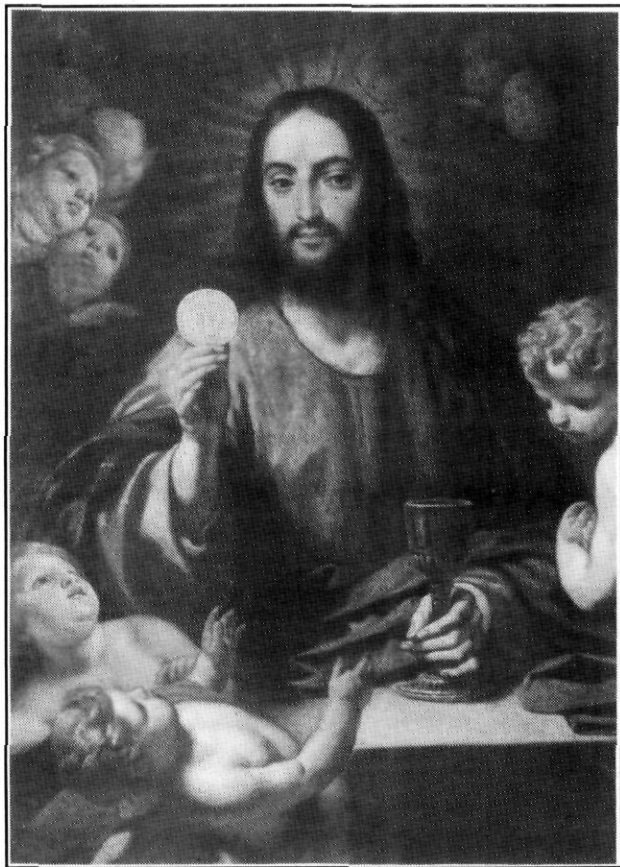
Sense pretendre pas decidir categòricament si Joan de Palau té o no té la raó, caldrà tanmateix de preguntar-nos sobre la potencial viabilitat de la intervenció d'una mà aliena a Viladomat en la capella dels Dolors. Potser d'un dels Juncosa? I qui eren els Juncosa? Amb el mateix cognom coincideixen tres pintors de l'època, emparentats entre ells. El més conegut i famós és l'ex-cartoixa d'Escaladei, considerat com eix principal de l'anomenada escola d'Escaladei, Joaquim Juncosa i Domadel, que, com manifesta Santiago Alcolea, devia influir en l'educació pictòrica de Viladomat⁴. També es té notícia del pare de Joaquim Juncosa i del cosí Josep Juncosa, eclesiàstic i pintor, que decorà la capella de la Concepció de la catedral de Tarragona.

Considerant que l'ex-cartoixa va morir l'any 1708, resulta complicat d'admetre que pugui ser l'autor de les pintures de Mataró, malgrat que no és pas impossible del tot, si, com està comprovat, l'any 1707 ja s'utilitzava la cripta de la capella, a la qual es baixa per una escala que surt de la

sagristia, cosa que predisposa a pensar que en aquella data també podien estar acabades les obres de la sala de juntes, a la qual s'accedeix també per una altra escala que hi puja des de la sagristia.

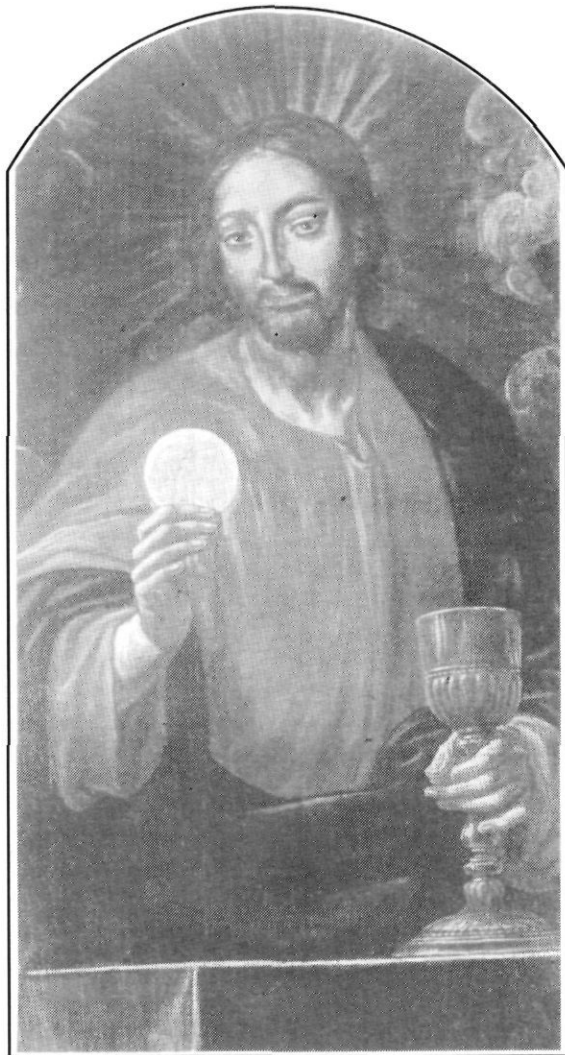
Ferrer i Clariana concreta que l'obra del total de la capella ja estava acabada, va ser beneïda solemnement pel rector de la parròquia i s'hi van cantar completes per la comunitat de preveres el 16 de maig de 1708⁵. Malgrat que Ferrer i Clariana opina que la decoració de la sala de Juntes fou l'últim treball de Viladomat en el conjunt de la capella, també es pot creure que abans podia haver estat adequada per algun altre artista, potser sols parcialment, de manera que pogués ser utilitzada per la congregació. Fins i tot podria haver estat la primera cambra a decorar-se per poder acomplir aquesta finalitat.

Si Viladomat, com afirma Ferrer i Clariana, no va començar la decoració de la sala de juntes fins a l'any 1730, no vol pas dir que restés fins aleshores òrfena de qualsevol agençament o

Jesús amb l'Eucaristia.
Tela atribuïda a Joaquim Juncosa
(Acadèmia Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona.)

Jesús amb l'Eucaristia.
Detall del manifestador de la capella dels Dolors de Santa Maria de Mataró.

ornamentació. Sols cal considerar que era un lloc molt adient per a fer reunions, l'únic lloc volgut pel rector Llauder quan l'any 1730 va suscitar-se la discussió entre els canonges de Vilabertran i el rector de la parròquia!⁶

Tampoc no és creïble que fins a l'any 1722 no hi hagués cap decoració en algun indret de la capella dels Dolors. Quasi quinze anys sense fer-hi res, des que s'hi va iniciar el culte? No ens convenç pas que, per aclarir l'aparent absurd, s'argumenti que ho van impedir «les circumstàncies generals que patia el país com a conseqüència de la guerra de Successió»⁷. L'excusa encara resulta menys creïble si es considera la incidència d'aquesta guerra respecte Mataró.

No sembla més lògic que abans del 1722, és a dir, abans de Viladomat, s'escollís un altre artista per a decorar, per exemple, el sostre de la sala de juntes? Una resposta afirmativa aportaria solvència a la tesi de Joan de Palau.

Pot sospitar-se que per poder practicar el culte a la capella n'hi hauria prou decorant l'altar amb alguns marbrejats i altres ornamentacions amb fusteria, treballs per als quals estaven ben dotats els artesans del Mataró d'aleshores. Potser sols hi mancarien les teles amb les figures de Jesús amb l'Eucaristia, de sant Francesc d'Assís i de sant Felip Neri.

Respecte a l'esmentada figura de Jesús al teló del manifestador, cal palesar l'existència de dues pintures tan semblants, quasi idèntiques, la comparació de les quals configura un enigma. Són del mateix autor? Seria molt poc probable que dos artistes coetanis tinguessin la gosadia de cometre un plagi tan flagrant. Ens referim al teló del manifestador de l'altar dels Dolors i a la tela atribuïda a Joaquim Juncosa, existent a l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona. Igualtat en la direcció de la llum, en la positura i el dibuix dels dits de les mans, de les pròpies mans, de tot el cos i vestimentes, i, fins i tot dels objectes, els dos calzes i les filigranes transparents de l'Eucaristia. Podria explicar-se tot això només perquè existís una iconografia de moda sobre la representació del Redemptor? També cal observar que en les dues pintures s'aprecia una total identitat en els colors... I encara es podrien comparar amb l'assignada a Viladomat, amb el nom d'«El Salvador», al Museu d'Art de Catalunya de Barcelona.⁸

No aprofundirem pas en aquest tema, que s'aparta del que ara ens interessa. Tanmateix, ens

serveix per a poder concloure, primerament, que no resulta fàcil assignar una concreta obra a un concret artista del barroc català; i, segonament, que l'obra pictòrica dels Juncosa és una obra mal delimitada, que se'ls atribueix molt sovint sense garantia, i que, de vegades, la troballa de nova documentació la fa assignar després a d'altres pintors.

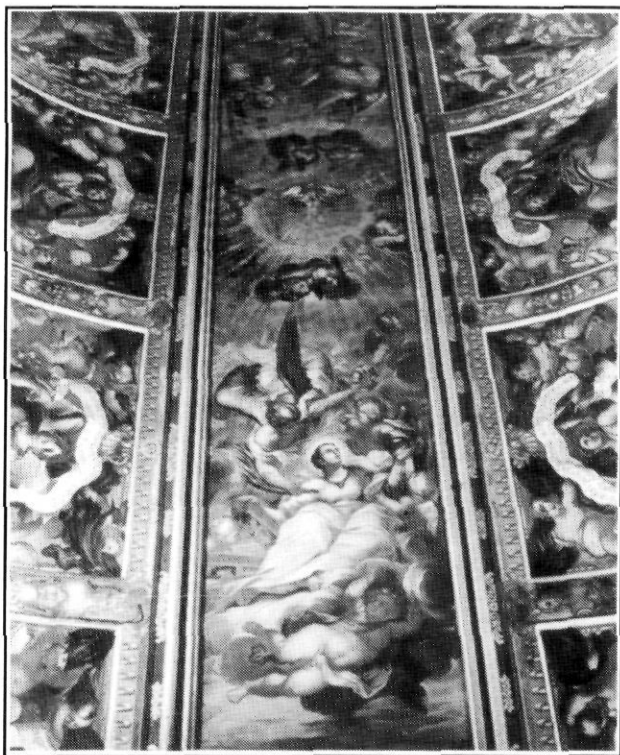
Així va ocórrer amb les importants pintures barroques de la volta de la sala capitular de la catedral de Barcelona, que tothom creia que eren originàries dels pinzells de Joaquim Juncosa, però que, gràcies a un contracte preservat a l'Arxiu de la Catedral, «s'ha atribuït al desconegudíssim pintor barceloní Pau Priu».⁹

Aquestes pintures podien haver servit d'inspiració per a la concepció de la decoració del sostre de la sala de juntes de la capella dels Dolors de Mataró i, qui sap si podem suposar raonablement, que aquesta decoració és obra del mateix autor de les pintures de la referida sala capitular, és a dir, del pintor Pau Priu.

En comparar ambdós conjunts pictòrics —el de Barcelona i el de Mataró— veiem que en el plafó central de la volta de la sala capitular de la catedral hi ha sant Oleguer, a un costat, i santa Eulàlia, a l'altre, ascendint cap a la Glòria, i, en els segments laterals, tota una sèrie de virtuts i figures al·legòriques, amb filacteris de textos de les Sagrades Escriptures. En el sostre de la sala de juntes de Mataró, després de configurar-se artificialment una mena de volta per amagar la realitat d'una teulada, el sostre va quedar dividit en deu compartiments de forma trapezoïdal, ocupats per nombrosos àngels que envolten un espai central, semblant al del sostre de la sala capitular barcelonina, on figura la composició de l'Assumpció de Maria cap al cel, força coincident amb les ascensions de sant Oleguer i de santa Eulàlia.

No es pot certificar, però tampoc no pot descartar-se, que la construcció i decoració del sostre de la sala de Mataró, feta potser cap al 1708, no sigui el resultat d'un calc de la decoració de l'esmentada sala capitular barcelonina, feta l'any 1705.

A vegades és més senzill de negar o de contradir l'autoria d'una obra o acció que demostrar quelcom positiu. Ens deixem persuadir per l'opinió de l'historiador del segle XIX, que afirma que Viladomat no és l'autor de les pintures del sostre de la sala de juntes de la capella dels Dolors

Pintures del sostre de la sala capitular de la catedral de Barcelona, obra de Pau Priu.

Pintures del sostre de la sala de juntes del conjunt dels Dolors de la basílica de Santa Maria de Mataró.

de Mataró. Notem, per exemple, que el cel que generalment pintava Viladomat, un cel físic, resta molt allunyat del cel de la Glòria cap on ascendeixen tant sant Oleguer i santa Eulàlia de Barcelona, com Maria Assumpta a Mataró. Cal observar com d'oposat és aquest cel al que espera el sant Esteve de Viladomat, o el de la Immaculada Concepció, o el de sant Josep amb el Nen, adorats per santa Teresa, de la basílica de Santa Maria. Com ja hem vist abans, Marià Ribas, davant de les llums i contrallums de riques matisacions cromàtiques de grocs, que configuren la Glòria del sostre, no pot deixar d'exclamar, estranyat, que Viladomat es transforma en un altre artista, d'un altre món, extraviat vers les fronteres celestials; creiem que no pot pas ser-ne l'autor.

També resulta senzill de concloure que la cara de Maria Assumpta no té res a veure amb les cares, generalment allargades, que repetidament pinta Viladomat, imitant un model desconegut. Tanmateix, no recorda pas la cara de santa Eulàlia de la sala capitular barcelonina?.

Per acabar de comparar els sants de la sala capitular de la catedral amb Nostra Senyora Assumpta de Mataró, destaquem els colors semblants d'ambdues pintures i l'existència, també en ambdues, del que Santiago Alcolea explica en analitzar la solució dels problemes dels escorços dels personatges a Mataró, la presència de dues diagonals que es creuen en la figura de la Mare de Déu, circumstància que també notem en sant Oleguer i santa Eulàlia.¹⁰

Totes les anteriors consideracions, però, no són res més que simples elucubracions. En conclusió, com a síntesi, direm que es pretén d'explicar, mentre una documentació fefaent no concreti la realitat, que no és pas impossible de creure el que l'any 1850 va escriure Joan de Palau i Català per «fixar amb certitut la Història de Mataró», com es diu en el «Llibre de Família» del seu llinatge. Palau dubta en declarar que les pintures del cambril de la capella dels Dolors –potser només es refereix al sostre de la sala de juntes– no són de Viladomat.

Antoni Martí i Coll

NOTES.

1.- ANTONI MARTÍ COLL, *Història d'una família*, segona part, premi Iluro 1977 (Mataró 1979), pp. 111 i següents.

2.- «Desde la puerta principal hasta el crucero tiene 200 palmos; éste 41; el presbiterio y coro 99; siendo por consiguiente toda su longitud la de 340 palmos. Su latitud es de 80, y 120 su altura. La longitud del crucero tiene 240 palmos con 41 de latitud y 61 de altura y está decorado con el orden toscano. Hay otra crucecita que da a la Iglesia la forma de cruz de Caravaca. Las paredes de la nave tienen 12 palmos y medio de espesor».

3.- MARIÀ RIBAS I BERTRAN, «La decoració mural de la capella dels Dolors de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 23 (Mataró, juliol 1985).

Lluís Ferrer i Clariana nega que els àngels de l'escala siguin obra de Viladomat. Els atribueix a «l'equip» de Viladomat. Vegeu LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró. La parròquia. El temple*, II (Mataró 1971), p. 116.

4.- SANTIAGO ALCOLEA, *Viladomat*, Museu Comarcal del Maresme-Museu Arxiu de Santa Maria (Barcelona 1990), p. 28.

5.- FERRER, *Santa Maria*, II, p. 110.

Del treball de RAFAEL SOLER I FONRODONA, «La Venerable Congregació dels Dolors de la Parròquia de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 38 (Mataró, octubre 1990), pot inferir-se que el 16 de maig de 1708 va beneir-se la primera pedra i no la capella. Tanmateix és un error originat per l'omissió d'una línia en la publicació del treball, com el propi autor ha declarat.

6.- ANTONI MARTÍ I COLL, «Mataró i els canonges de Vilabertran», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 51 (Mataró, gener 1995), p. 13.

7.- ALCOLEA, *Viladomat*, p. 83.

8.- Número d'inventari 22931.

9.- *Història de l'Art Català*, V, Edicions 62 S.A. (Barcelona 1984), p. 116.

XAVIER BARRAL I ALTET, *Les catedrals de Catalunya* (Barcelona 1994), p. 58. Erròniament Pau Priu és anomenat Pau Prim.

10.- ALCOLEA, *Viladomat*, p. 101.